

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата філологічних наук, доцента

Балабан Олени Олександрівни

про кандидатську дисертацію Роман Вікторії Володимирівни

«Адаптація лексичних запозичень у мові-реципієнті

(лінгвоісторіографічний аспект)», подану на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне

мовознавство

Лінгвістична лабораторія професора В. А. Глуценка славетна своїми лінгвоісторіографічними описами, адже вони є не менш важливими для наукової спадщини поряд із дослідженням та аналізом окремих лінгвістичних явищ. Рецензоване дослідження висвітлює питання адаптації лексичних запозичень саме з лінгвоісторіографічного ракурсу. Студіювання лексики, лексичного фонду мови, як складової частини мовної системи, істотно відрізняється від інших сторін мови (фонетичного устрою, морфології, синтаксису) і знаходиться в процесі постійного руху, розвитку і вдосконалення, саме тому в лексиці відбиваються зміни розвитку сучасного соціуму. Одним з найбільш активних, відчутних і соціально значущих мовних аспектів виявився процес запозичення іншомовних слів.

Запозичення – явище, що об'єктивно виступає одним із компонентів динаміки мови. Терміном *запозичення* зазвичай позначають як елемент чужої мови (слово, морфему, синтаксичну конструкцію), так і процес входження цього елементу до мови, що приймає (мова-рецептор, реципієнт, автохтонна мова). Найбільш активно запозичення відбувається на рівні лексики, що безпосередньо пов'язано з відображенням у мові зовнішнього та внутрішнього світу людини. Зазвичай причини запозичення виявляються необхідністю позначення реалій, досі невідомих носіям мови-реципієнта або заміни одвічного словосполучення однією лексемою – як наслідок прагнення до економії мовних засобів. Іноді причини запозичень важко визначити – не в останню чергу через переплетення та взаємовплив різноманітних факторів, серед яких можна назвати і «мовну моду» – як крайній прояв смаку, за визначенням В. Г. Костомарова (Языковой вкус эпохи. – М., 1994. – С. 24–25). Проте навряд чи якась мода виникає сама по собі – навпаки, модні нововведення всіляко підтримується особами або групами. У певному сенсі мода на вживання запозичених слів подібна тяжінню до використання іншомовних слів в якості засобу спілкування в деяких сферах уживання натомість рідної (автохтонної) мови. Ця тенденція у різних народів та в різні

історичні епохи знаходила різні вираження, що обумовлені в кожному випадку конкретними причинами (в основному політичної або конфесійної властивості), і відома з найдавніших часів. Аксиомне твердження, що не існує мови, в якій би не було б ніяких запозичень, обґрунтовує **актуальність** даного дослідження.

Текст дисертаційної роботи викладений у трьох розділах. Перший, вступний розділ **«Лінгвістотріографічний аспект дослідження адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті. Метод й напрями дослідження»** містить аналітичний огляд праць з проблеми адаптації лексичних запозичень (у лінгвістотріографічному аспекті) та представлено вичерпний огляд базових термінів, що використовуються при дослідженні процесу запозичення іншомовних слів (лексичне запозичення, інтернаціоналізми, кальки, екзотизми, іншомовні слова, адаптація, освоєння, засвоєння); подано їх диференційні ознаки, оскільки, як зазначає дисертантка, спостерігається певна неусталеність у спеціалізованих назвах. Важливим є те, що понятійно-категоріальний апарат даного дисертаційного дослідження є, з одного боку, достатньо усталеним і загально визнаним (вітчизняним та зарубіжним науковим співтовариством), а з іншого боку, певною мірою інноваційним (С. 27–36 дисертації).

На особливе схвалення заслуговує трактування основних підходів лінгвістів щодо визначення терміна *запозичення* в студіях європейських (у тому числі українських і російських) та американських мовознавців кінця XIX ст. – початку XXI ст. (С. 36–61 дисертації). Водночас, як вірно зазначає авторка, жоден із представлених підходів не є універсальним, враховуючи складність досліджуваного процесу. Кожен із підходів має на меті вирішення дослідницьких завдань певного типу, орієнтований на аналіз специфічних проблем.

Достатню увагу приділено також питанню використання актуалістичного методу як методу студій з лінгвістичної історіографії для дослідження адаптації лексичних запозичень (С. 61–79 дисертації).

У другому розділі **«Загальнотеоретичні засади дослідження лексичних запозичень у мовознавстві кінця XIX ст. – початку XXI ст. Причини лексичних запозичень»** вирішуються питання присвячені дослідженню та систематизації лінгвістичної спадщини теоретичної та практичної спрямованості. Розкрито погляди вчених на питання становлення загальних принципів теорії лексичних запозичень відносно доцільності/недоцільності вживання лексичних запозичень та причини входження запозичень у мову-реципієнт. Привертає увагу прагнення здобувачки зробити аналіз поглядів лінгвістів згідно з періодами

дослідження та виявити певні тенденції, що мають бути враховані в контексті становлення загальнонаукової теорії лексичних запозичень (встановлення причинно-наслідкових ланцюгів теоретичних засад учення про адаптацію лексичних запозичень) (С. 81–108 дисертації).

Здобувачкою виділено основні критерії вживання нових слів – іншомовне слово повинно бути правильним, точним, простим, зрозумілим та розбірливим. Успішним можна вважати і здійснений здобувачкою аналіз інтра- та екстралінвальних причин входження лексичних запозичень до лексичного складу мови-реципієнта; у дисертації порушується проблема наукового осмислення процесу адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті (з чіткою диференціацією власне зовнішніх та внутрішніх чинників) (С. 108–143 дисертації).

Контент третього розділу «Дослідження адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті (кінець ХІХ ст. – початок ХХІ ст.» безпосередньо сконцентрований на узагальненні поглядів європейських (у тому числі українських і російських) та американських мовознавців кінця ХІХ ст. – початку ХХІ ст. на адаптацію лексичних запозичень із зосередженням уваги на теоретичних проблемах адаптації (С. 148–178 дисертації). П. Роман визначає диференційні ознаки ступенів адаптації запозичених слів на різних етапах та рівнях мовної системи у трактуванні мовознавців ХІХ ст. – початку ХХІ ст. Достатньо вичерпно представлено ознаки формальної і семантичної адаптації лексичних запозичень на різних рівнях мовної системи у мові-реципієнті. Висвітлено особливості культурологічного аспекту з погляду історії лінгвістичних учень, що також надає роботі наукової ваги (С. 178–192 дисертації).

Слід відзначити, що завдання, які ставила перед собою дисертантка цілком реалізовані в цих структурних частинах роботи. Окрім розділів, що супроводжуються висновками, в роботі наявні анотації, вступ, загальні висновки, список використаних джерел (377 позицій, представлених як вітчизняними, так і зарубіжними джерелами) та додатки.

Дуже ґрунтовною виглядає і апробація проведеного п. Роман дослідження, оскільки його основні результати відбито в 19 наукових працях: серед яких 11 статей опубліковано у фахових збірниках наукових праць, визначених МОН України; 1 – у закордонному періодичному виданні (Угорщина); 7 – у виданнях, які додатково розкривають наукові результати дисертаційного дослідження, із яких 1 – у зарубіжному науковому виданні (США) та 6 – матеріали доповідей на конференціях.

Автореферат відповідає основним положенням, що викладені в дисертації, а загальний аналіз змісту самої роботи свідчить про

обґрунтованість, цілісність та самостійність поданого дослідження, про його високий науковий рівень і про наукову зрілість його авторки.

Безперечно матеріали дисертації матимуть і практичне застосування у вузівській лінгводидактиці при викладанні курсів «Історії лінгвістичних учень», «Загального мовознавства», «Вступу до мовознавства» й теоретичних курсів сучасних мов слов'янської, германської, романської та інших груп індоєвропейської сім'ї, а також сприятимуть розв'язанню актуальних проблем вивчення загальної лексикології в індоєвропейських мовах і можуть бути застосовані в подальших наукових розвідках.

Узагальнюючи ще раз наголошую, що дисертаційна робота В. В. Роман є одним із перших комплексних досліджень теоретичних засад лінгвістосторіографічної праці, яка б у комплексному та систематизованому вигляді розглядала еволюцію наукової думки щодо питання адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті.

Водночас не можна не звернути уваги на ті твердження й висновки дисертантки, які викликають сумніви або можуть слугувати підґрунтям для дискусії.

1. Дисертантка подає низку переконливих інтерпретацій, що свідчить про достатню наукову ерудицію авторки. Однак не все враховано п. Роман. Так, у підрозділі 1.2 дисертантка аналізує поняття *запозичені слова*, спираючись на праці таких учених, як Л. Блумфільд, Л. А. Булаховський, Е. Хауген, В. Шпербер, Ю. С. Сорокін, С. В. Семчинський, Д. С. Лотте, В. М. Ярцева та ін. Проте, на жаль, при цьому не згадуються студії Ю. О. Жлуктенка, де зафіксовано визначення основних понять. На нашу думку, залучення такого роду інформації для уточнення ключових понять дослідження сприяло б уніфікації української лінгвістичної термінології.
2. Авторка ретельно підійшла до визначення формального і семантичного засвоєння запозичень у мові-реципієнті. Хотілося б почути думку авторки, які риси є специфічними саме для семантичного засвоєння іншомовної лексики.
3. На нашу думку, також більш глибокого висвітлення заслуговує і культурологічний аспект.
4. У праці достатньо повно наведено перспективи дослідження; проте напрями подальших наукових пошуків бажано було б окреслити чіткіше.
5. У цілому робота відповідає вимогам щодо оформлення наукових праць, однак є окремі друкарські й пунктуаційні помилки й певні стилістичні вади (с. 27, 38, 39, 61, 81, 108 та ін.).

Проте зроблені зауваження не стосуються концептуальних положень рецензованої праці і не применшують наукової ваги роботи; вони мають периферійний характер, тому не можуть вплинути на загальну схвальну оцінку.

Виходячи з усього вищезазначеного, вважаємо, що дисертаційне дослідження «Адаптація лексичних запозичень у мові-реципієнті (лінгвоісторіографічний аспект)» є завершеною науковою працею, яке повністю відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12. 2015, а його авторка Вікторія Володимирівна Роман заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри загального мовознавства і
германістики

Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Handwritten signature of O. O. Balaban

О. О. Балабан

Підпис	
ЗАВІРНИЙ штамб	
Підпис	<i>Handwritten signature</i>
« 11 »	10 18